

ELŐFIZETÉSI ÁRAK
Egy hónap ... 4 pengő
Negyedévre ... 10 pengő
Egyes szám ára:
Budapesten, vidéken és a
pályaudvarokon ... 16 fillér
Ünnepnapokon ... 20 fillér
Vasárnap ... 30 fillér
Egyes szám Ausztriában:
hetikézen 30 garas (3000 o. K)
vasárnap 40 garas (4000 o. K)

PESTI NAPLÓ

SZERKESZTŐSÉG
Rákóczi út 54. szám.
KIADÓHIVATAL
Erzsébet körút 18–20. sz.
TELEFÓN:
József 464–17, J. 464–18,
J. 464–19.
Szerkesztőség Bécsben:
I., Kohlmarkt 7.

Az új Nemzeti Színház

Irta: gróf Klebelsberg Kuno
vallás- és közoktatásügyi miniszter

Elég furcsa, hogy olyan országban, ahol eléggé szeretnek jubilálni és centennáriumokat tartani, többnyire baj van a jubileumok és centennáriumok körül. Így jövőre lesz hatvan éve, hogy Eötvös József megalkotta a népiskolai törvényt és most az utolsó években kell óriási erőfeszítéseket tennünk, hogy a törvényről legalább is a jubiláris év végén elmondhassuk, hogy hála istennek, végre-valahára végrehajtatott.

A jelek arra mutatnak, hogy egy második jubileummal is baj lesz. 1837-ben készült el Földváry Gábor, a pestmegyei alispán és Zitterbart Mátyás építész vezetése alatt a Nemzeti Színház. Akkor alakult meg voltaképpen a Nemzeti Színház társulata, amely augusztus 22-én Vörösmarty Mihály előjátékával, az *Árpád ébredése*-vel kezdte meg működését. 1937-ben, vagyis tíz év múlva lesz a Nemzeti Színház centennáriuma és figyelemmel arra, hogy monumentális épületek helyének és terveinek végleges megállapítása és maga az építés és művészi díszítés tapasztalás szerint sok időt vesz igénybe, nagyon könnyen abba a súlyos helyzetbe kerülhetünk, hogy megint ott leszünk, ahol dédanyáink 1837 előtt voltak, megint nem lesz Nemzeti Színházunk.

Berzeviczy Albert nagyrabecsült barátom a felsőházban mondott klasszikus beszédében bőséges élettapasztalatokkal leszűrte bölcsességgel azt a jó tanácsot adta nekem, hogy kulturális reformjaimat lehetőleg ne törvényhozási, hanem *adminisztratív úton oldjam meg*. Nagyon is megszívlelésre méltó példakép hozta fel, hogy Trefortnak mennyi baja volt középiskolai reformjával, amely kedvezőtlen tapasztalatnak behatása alatt azután Trefort alkotásaival nem is lépett az országgyűlés elé, hanem azokat *simán, kormányzati úton valószínűsítette meg*. Teljesen igaza van Berzeviczy Albertnak abban, hogyha reformjaimat, terveimet nem tárnám a közvélemény elé, kétségtelenül kisebb nehézségekkel kellene megküzdenni és nem találkozni azzal a váddal, hogy *túlságosan sokat akarok csinálni*. Ne felejtjük el azonban azt, hogy Trefort ideje óta a kor sokkal *demokratikusabb* lett és a nemzet csak azokat a kulturális javakat vallja igazán magáénak, amelyeket maga követel, amelyeknek szükségességét a közvélemény belátja, megvalósítását követeli. Különösen ügyelni kell erre az eljárásra a Nemzeti Színház ügyénél, amely az 1830-as években sem létesült felső parancsra, hanem létrejött a nagy nemzeti mozgalom gyümölcseként, közadakozásból és nemzeti áldozatkészségből.

Két érdekes egyéniség állt akkor egymással szemben: gróf Széchenyi István és Földváry Gábor, Pest vármegye alispánja. Mint Széchenynek a Magyar Játékszínről írt röpiratából látjuk, ő nagy tervszerűséggel akart a munkához látni. Nem elégedett meg azzal, hogy végre legyen a magyar színháznak a fővárosban állandó hajléka, ő ezenfelül még kettőt akart: legyen az épület az országhoz méltóan monumentális és kerüljön olyan helyre, hogy a város képét emelje s a városzabályozás egyik gócpontja legyen. Ezért kér és kap is a kon-

geniális József nádortól a Dunaparton a Nemzeti Színház számára telket. Magával az építkezéssel várni akar, míg az ország magáévá teszi az ügyet és országos erővel monumentális palota létesülhet olyféléképpen, amint ezt József nádor és Pollák Mihály a Nemzeti Múzeummal meg is csinálták, amely közel száz év múlva ma is fővárosunk egyik díszé.

A Nemzeti Színház másik nagy kezdeményezője, Földváry Gábor, egészen más szempontból indult ki. Ő az akkori helyzetből azt a követelményt érezte ki erősebben, hogy a magyar irodalomnak, különösen a szárnyát bontogató drámának, de általában a fejlődő magyar művelődésnek *mielőbb szüksége van állandó színpadra*, amelynek hiánya irodalmunk további fejlődésének is akadályos lesz. Szükségesnek tartotta tehát az építés azonnali megkezdését és az irodalompolitikai megfontolás mellett az ő szemében eltörpült az a két másik Széchenyi-féle szempont, hogy a telek alkalmas helyen s az épület pedig monumentális legyen. Szerencséje volt, hogy Zitterbart Mátyásban jó művészre talált, aki a rendelkezésre álló anyagi eszközökből igazán a maximumot hozta ki.

A kortársak Széchenyivel szemben Földvárynak adtak igazat. Ő építette meg a Nemzeti Színházat és csodálatos módon mind a két nagy embernek igaza lett. Igaza lett Földvárynak, mert a Nemzeti Színház a magyar irodalom és hazafias szellem fejlődésének hatalmas tényezője lett, de viszont Széchenyi gróf jóslása is bekövetkezett: a szép, de kicsiny színházban folyvást építkezni kellett, majd öltöztetni kellett hozzáragasztani, majd emeleti teraszát kellett üveges verandává átalakítani, majd 1874–75-ben Skálitzky Antalnak egészen át kellett azt építeni, míg a sok fűrész-faragás után 1913-ban tűzveszélyesség okából le kellett bontani és most, a centennárium előtt, a XX. században megint ott vagyunk, ahol a XIX. században, száz évvel ezelőtt voltunk.

Földváryt akkor, amikor kevésbé kielégítő épületet emelt, nem a takarékosági szempont vezette. Ő, ha pénze lett volna rá, kétségtelenül sokkal szebb színházat emelt volna; még pénztelenségében is erősen túllépte az előirányzatot, hiszen az eredetileg harmincezer forintba előirányzott színház építési költsége a végén meghaladta a 300.000 forintot. A tény maga azonban kétségtelen, hogy a minden udvari támogatás nélkül álló kezdeményezők elégtelen erővel látták a munkához és a dolognak az lett a vége, hogy a Skálitzky-féle újjáépítést is beszámítva, száz év alatt immár harmadszor kell a Nemzeti Színházat megépíteni. Ez a példa is fényesen mutatja, hogy azok a híres takarékosok sokszor milyen drága emberek.

De gondolhatunk-e az új Nemzeti Színház építésére? Nem kényszerít-e bennünket az ország mai pénzügyi helyzete arra, hogy törődjünk bele, hogy a százéves magyar Nemzeti Színház megint csak idegenben zselléreskedő, hajléktalan intézmény legyen? Nem kell-e belenyugodnunk abba a

lesújtó tudatba, hogy Földváry és társai az akkor még németnyelvű fővárosban, az akkor még fejletlen magyar társadalom anyagi erejével a bécsi ellenséges államhatalommal küszködve, inkább tudtak alkotni és áldozni, mint mi? Ezekre a nyomós kérdésekre nem kell lesújtó választ adnunk abban az esetben, ha a nemzet igazán akarni tud.

Két év alatt befejeződnek a *klinikai építkezések*, két menekült egyetemünk: a kolozsvári és a pozsonyi Szegeden és Pécsen méltó elhelyezést nyert. Addigra teljesen elkészül a három *természettudományi kutató intézetünk* is, a tihanyi biológiai, a svábhegyi asztrofizikai és az Eötvös Loránd-féle geofizikai intézet. Végleg rendbejön az *Országos Levéltár* is és befejeződik a Nemzeti Múzeumunk restaurálása. Az utolsó párizsi Collégium Hungaricummal lezáródik a külföldi magyar intézetek hálózata is, úgyhogy a magas műveltség céljait szolgáló beruházási tétel a kultuszárcaánál felszabadulnak és a Nemzeti Színház céljaira fordíthatja a nemzet akkor, ha a Nemzeti Színház felépítését a centennárium idejére nemzeti kötelességének fogja fel. Minthogy hozzá vagyok szokva szavaim célzatos félremagyarázásához, hangsúlyozom, hogy a nagy népiskolai építési akció is két év alatt befejeződik és az ott felszabadult összegek a *kisdedovó és polgári iskolák* tömeges építésére lesznek felhasználhatók. Félreértés elkerülése végett emelem ki azt is, hogy még az 1928–29-ik költségvetési évben számottevő hitelek fölött a kultuszárca e célra rendelkezni nem fog és csak az 1929–30-iki évi büdsében jelenhetne meg a Nemzeti Színház építésére az első tétel.

De ez egyáltalában nem baj, mert a helykérdés eldöntése, ami minden további nélkülözhetetlen előfeltétele, sok keserves tárgyalást tesz még szükségessé. Nekünk, magyaroknak, sok nemzeti erőnk mellett egyik legnagyobb fogyatékoságunk a *szervezőképesség hiánya*. Ez azután a gyakorlatban úgy nyilvánkozik meg, hogy számos feladat megoldására egyáltalában nincs szervünk, bizonyos ügyeket pedig egymással konkuráló hatáskörrel két, sőt több szervet állítunk be, akik közül rendszerint mindegyik mást és mást akar, egymással meghasonlanak és ekként a megoldást nem egyszer lehetetlenné teszik.

Félek, hogy ez a Nemzeti Színház elhelyezésének kérdésében is így lesz. Mert bizony rengeteg akadállyal kell megküzdőnünk. Itt fekszik előttem herceg Grassalkovich Antalnak Gedelön 1831 szeptember 22-én kelt ajándékozólevele, melyben többek között azt írja, hogy *azon esetre, ha netalán a magyar theatrum felépítése valamely akadályok miatt, vagy most nem sikerülhetne, vagy azon fundust jövőendőben bármely más célra s nem a mostani általam kívánt magyar színház építésére és fentartására akarnák fordítani, akkoron azon fundusról további rendelkezésemet és a dolgokba való beleszólásomat magamnak és successoraimnak fentartom*.

Ez a végrendeletbeli kikötés vezette hivatali elődeimet, amikor az új Nemzeti Színház megépítésénél a Grassalkovich-féle telekhez ragaszkodtak annak ellenére, hogy bizony ők is egész világosan látták, hogy a *telek modern értelemben vett monumentális színház építésére csak kevésbé alkalmas*. Minden terjeszkedési lehetőség majdnem ki van zárva, mert a múzeumkörüli oldalon ott áll az egyetem természettudományi palotája,

a Rákóczi úti oldalon pedig a Pannónia-szálloda, amelynek kisajátítása nagy összegeket igényelne. Azonkívül valamely nagy útvonal egyik oldalára nagyon nehéz monumentális középületet építeni anélkül, hogy a szembe eső épület kérdése is meg ne oldassék. Különben az építészeti egyensúly felbillen és kedvezőtlen városkép keletkezne. De ami a legveszedelmesebb, a színház öt percen belül ezernél több embert dobna ki a főváros legforgalmasabb útvonalára és azok kereszteződésére.

Ma azonban ezzel a nehézséggel szerencsére meg lehet birkózni, mert a Nemzeti Színházunk *kettős műintézet*té lett: egy kamaraszínházra és egy nagyobb színházra oszlik. *Ezt a kisebb kamaraszínházat már megépíthetjük a Grassalkovich-telken, úgy mint a párizsi Comédie Française, amely külső frontján tele van üzletekkel. Építhetnénk a Múzeum körút és Rákóczi út sarkán egy öt-hat emeletes üzleti épületet, amelynek belsejében, de sok kijáráttal lehetne a kamaraszínház. Ha kedvező kölcsönt kaphatánk, a legkedvezőbb helyen fekvő hatalmas üzletház bőségesen meg-*

PESTI NAPLO

hozná az annuitásokat és teljesen ingyen jutnánk egy modern kamaraszínházhoz.

Közben azután lenne idő harcolni a Nemzeti Színház nagyobbik színházának telkéért és a hozzájárulásokért. Mert ehez a nagy műhöz a fővárosnak is hozzá kell járulnia nemcsak telekkel, hanem pénzbeli segéllyel is. A mai embernek szinte érthetetlen, hogy az 1837-iki Nemzeti Színházunkat korántsem Pest és Buda építették meg, hanem Pest vármegye. De hát akkor Pestnek lelke még német volt és polgársága a virágzó német színházat látogatta. Ma a helyzet megváltozott. *Budapest színmagyar város lett* és remélem, vállalni fogja a nemzeti áldozatból a reá eső terhet. *A költségeket a telken felül kilencmillió pengőre becsülöm*, amelyből a főváros hárommilliót vállalna magára és a még hiányzó 6 millió beleférne a kultusztárcának három egymást követő költségvetésének keretébe.

A döntés a nemzeten áll. A nemzeti közvéleménynek kell eldönteni, hogy felesleges luxus-e az, hogy száz év múlva végrehaláhára legyen méltó Nemzeti Színházunk.